

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Het Gheopent Christendom

Hazart, Cornelius

T'Antwerpen, M. DC. LXIV.

Het IV. Capittel. Vande versierde over-een-komste der Pausen, ende Mahomet, aengaende de Leer-stucken.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71377](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71377)

HET IV. CAPITTEL.

Vande versierde over-een-komste der Pau-
sen, ende *Mahomet*, aengaende de
Leer-stucken.

Predikant, Pag. 23.

DE Pausen, ende *Mahomet*, komen oock voorder wel overs-
een, doch teghen die van *Christus*, in haere leer-stucken.

Antwoorde.

⁊ kan wesen dat sy in eentghe leer-stucken ober-
een-komer: / ende dat daerom nochtang die stucken
niet quaedt zijn / ghelyck wy oock vooz heen hebben
bewesen / ende ghy in uw' boeck hier-en-daer oock
bekent / dat *Mahomet* sommighe Leer-stucken heeft
af-geleent niet alleen van de Heydenen / ende Joden /
maer oock van de Christenen: Ick en kan niet ghe-
looben / dat ghy sult vooz quaedt houden / die hy af-
gheleent heeft van de oude Christenen / ende in de
welcke hy met ons over-een-komt. Nu dan / 't ghene
ghy alleenlyck hier moet bewyisen / is / dat wy eent-
ghe leer-stucken houden met *Mahomet*, de welke
stryden teghen de leere Christi.

Predikant.

Van de Schrifture seght onsen Salighmaker *Matth. 5. 18.* dat
eer den hemel, ende de aerde sullen voorby gaen, dan dat sou-
de voorby gaen een Jota, oft tittel van de wet. Doch den
Paus pooght door sijn aenhanghers wijs te maecten, dat de
Schrifture bedorven is. Dit heeft oock *Mahomet* vande Pro-
phetische schriften gheseydt, die hy anders niet en ontkende
van Godt inghegheven te zijn.

E 2

Ant-

Antwoorde.

Hier praet ghy reghel-recht teghen u selven / ende teghen uwe Meesters / ende teghen de Synode van Dordrecht: Want indien de Schrifte niet bedorven kan worden /

Maerom hebt ghylieden dan soo vele verscheyde Oversettinghen verschillende van malkanderen? seght my / uwe boozgaende Bijbels, die ghylieden / soo sommighe van uwe Schrijvers bekennen / in dupsenden plaetsen verbeterd hebt / namelijk in de leste Oversettinghe van Leyden, ofte seggh' ick / dese boozgaende Bijbels waten cozzrect / ofte niet? Warens cozzrect? hoe hebt ghyse dan (soo ghylieden boozgheest) in menighe plaetsen nyd de oozspronckelycke talen verbeterd? Warens niet cozzrect? hoe seght ghy dan / dat de Schrifte niet bedorven kan worden?

Hebt ghy dan noyt ghelesen 't gheue den ouden Tertullianus over 1400. jaeren gheseydt heeft in *Apologet. cap. 47.* te weten / dat de verstanden der Philosophen van doe af het oude Testament hadden verkeert?

Hadt ghy de schriften ghelesen van Epiphanius, namelijk *Heresi 42.* daer soude ghy ghevonden hebben schier twee hondert passagien / die Marcion in de Schrifte hadde verhozt / verandert / verkeert / met een woordt / die hy hadde bedorven.

Hoe heeft dan Christus gheseydt / sal iemandt bzaighen / datter niet een tittelken van de wet en sal voorby gaen, indien de Schrifte kan bedorven worden?

Ick antwoorde / dat dit seer wel samen staet: want alhoewel / soo het hier blyckt booz de oogh / dat de Ghereformeerde, ende die ketterg van de welke Epiphanius ende Tertullianus hier spreken / eenighe woordten / oft sinen / oft spreucken hadden verandert / ofte indien ghy't soo wilt hebben / namelijk vande Ghereformeerde, in haere eerste Bijbels niet wel overgheset / de Kercke heeft altijt een oogh in't zepl ghehadt / om de selve te bzenghen op den oozspronckelycken text / 't welck Partije solbe in haere Oversettinghe

ghe

teghen het gheopende Turckdom. 69

ghe van Leyden booz-gheest ghedaen te hebben: Alsoo dan staet yet wel samen / dat de Schyfture hen bedorven worden / 't zy booz moerwillighepdt / 't zy booz onwetenthepdt / oft onbedachtthepdt der Oer-setters / ende datter nochtans niet een Jota, oft tittel boozby gae / dooz de neerstighepdt ende toetsicht der Kercke.

Ten anderen: Ghy hebt de Schyfture gheraep-haecht / want daer den H. Mattheus seght / datter niet een tittel van de wet soude voorby gaen, tot dat alles volbracht werde, daer hebt ghy de leste woorden verswe-ghe: Christus dan en seght hier anders niet / als dat den hemel / ende aerde lichter sonden vergaen / dan dat sijne woorden / ende belosten niet en souden volbracht worden. Siet / hoe dit past op dit pzoopost.

Doch / oft ghy leden moet bekenen / dat ghy selfs strijdt teghen Christum, wanneer ghy metter daer / dat is / dooz uwe verschepte Oer-settinghen thoout / dat in uwe boozgaende Bibels vele fauten inghekro-pen waren; ofte soo niet / soo moet ghy dan de Pau-sen ontsaen van teghen-strijdt teghen Christum, wan-neer sy segghen / dat de Schyfture bedorven is.

Predikant.

Christus en wilt sijn Woordt niet vermenght hebben met menschelijke traditien. Doch, beneven het gheschreven Woordt, dringht den Paus noch een heel ander onbeschreven op. Ende soo heeft Mahomet niet alleen uyt de Schryfture, maer oock uyt verscheyde andere traditien ghesmeedt de nieuwe wet sijns Alkorans, jae heeft oock sijne wet in een be-schreven, ende onbeschreven onderscheydt.

Antwoorde.

Wat verstaet ghy dooz menschelijke traditien? soo-danighe / die strijden teghen Schyfture? 't is seker dat Christus die heeft verwozpen / als hy Matth. 15. 3. de Phariseen, oer soodanighe traditien bestrafte / seg-gende: Ghy overtreedt het ghebodt Gods, om uwe tradi-

tie **Wederom** v. 6. Ghy hebt Godts ghebodt krachteloos ghemaect door uwe traditie. Want sy leerden teghen het ghebodt Godts/ ende teghen **Schryfture**/ dat de **kinders**/ in sommighe gheballen / op haere ouders niet passen en moesten: **Siet Marci** 7. v. 8. 9. 10.

Doch/ indien ghy dooz menschelijcke traditien, soodanighe verstaet/ die vande **Apostelen** mondelinghe/ dooz eene achtervolginghe van haere **Discipelen**/ van handt tot handt / tot ons zijn overghekomen / ende niet en stryden teghen **Schryfture**; 't is ontwaerachtigh / dat **Christus** niet soodanighe traditien sijn **Woordt** niet en heeft willen vermengt hebben: want andersing soude den **H. Apostel Paulus** *Thessal. 2. cap. 2.* ghestreden hebben teghen het ghebodt/ ofte wille **Christi**, wanneer hy aen die van **Thessalonen** belast/ dat sy de traditien souden onderhouden die sy van hem ontfanghen hadden/ niet alleen by gheschriefft, dooz sijne brieven, maer oock mondelinghe / dooz woorden.

En is oock niet te dencken / dat alle de boornaemste **Oudt-vaders** oft soo moerwilligh / oft soo onwetende/ oft soo onbedacht souden gheweest zijn/ dat sy teghen **Christum** wilden stryden/ wanneer sy de **Traditien** aenprechten.

1. **Origenes** seyd *Tract. 29 in Matth.* Wy en moeten niet wijcken van de eerste, ende **Kerckelijcke Traditie**; wy en moeten oock op gheen ander maniere ghelooven, dan ghelijck ons de **Kercken** **Godts** door successie hebben overghelevert.

2. **Den H. Basilius** *lib. de Spir. S. cap. 29.* Ick meene, seyd hy/ dat het **Apostolijck** is, oock te volherden in onbeschreven **Traditien**: want den **Apostel** seyd: *ick prijse u l. om dat ghy houdt de Traditien, die ghy ontfanghen hebt, 't zy door woorden, 't zy door brieven.*

Item: *lib. de Spirit. S. cap. 27.* Wy hebben, seyd hy/ leeringhen, die in de **Kercke** verkondight worden, sommighe gheschreven, sommighe door overleveringhe van de **Apostelen**: Alle beyde hebben sy ghelijcke kracht tot de godsaligheydt, ende niemant en spreekt daer teghen, soo hy maer een weynigh ondervonden heeft wat de **Kerckelijcke Rechten** zijn. Want indien wy de gewoonten, die niet gheschreven

en zijn, willen verwerpen, als wesende van minder ghewicht, wy sullen oock onvoorsichtelijck veroordeelen, 't ghene in't Evangelie staet als noodigh ter saligheyde: Jae wy sullen de verkondinghe des Evangeliums, brenghen tot eenen ydelen naem. Wie heeft by gheschifte gheleert, dat wy die met het teecken des kruys moeten teekenen, die haere hope op *Christum* hebben ghestelt? Wat Schriftuer heeft gheleert, dat wy souden bidden ghekeert wesende nae den Oosten? Wat Heylighen heeft ons by gheschifte gheleeten, de woorden der aenroepinghe, als gethoont wordt het broodt der Eucharistie, ende den Beker der segheninghe? &c.

3. Den H. Joannes Chrysoftomus *Hom. 4. in 2 ad Thessalonic.* verklarende die woorden Pauli: *Hoort de traditiën &c.* seght: Hier uyt blijkt, dat de Apostelen niet alles en hebben overghelevert door brieven, maer dat sy oock vele dinghen hebben overghelevert sonder brieven, ende dese zijn soo gheloofbaer als d'andere. Soo meenen wy dan, dat de *Traditie* der Kercke gheloofbaer is. 'T is *traditie*, en vraeght niet meer.

4. Den H. Irenæus *lib. 3. cap. 2.* seght/ dat de Catholijcken van syne tijden/ de ketters van de *Schysure* beriepen op de *traditiën*, de welcke van de Apostelen, ende door de successie der Priesteren in de Kercke bewaert wierden.

5. Den H. Epiphanius *Heresi 55.* Aen ons, sepdit hy/ zijn palen ghestelt, ende fundamenten gheleyt. Welcke zijn drie: Ende de *Traditiën* der Apostelen, ende de H. *Schysure*, ende de achtervolginghe der leere: van alle kanten is de waerheydt versterckt.

6. Om dat ghelyden/ namelijk utwen Joannes Calvin, gheduerigh soo stoeft op Augustinus, als oft hy van utwe ghesintheidt gheweest waer/ laet ons hem wat breeder hoozen spreken als d'andere.

1. Sepdt hy *Serm. 3. de Trinit.* Dat den Reghel der Kercke, ende de heylighe *Traditiën*, ende vonnissen der Vaderen, ceuwelijck vast, ende bestandigh blijven.

2. *Lib. 3. contra Maximinum Arianum cap. 3.* sprekende tot desen ketter: Ghy seght my, seght Augustinus, brenghet my ghetuyghenissen voort daer gheseydt wordt, dat den H. Gheest moet aenbeden worden: als oft wy uyt 't ghene wy

lesen, eenighe dinghen niet en verstonden die wy niet en lesen: Waer hebt ghy ghelesen, dat Godt ongeboren is? ende nochtans het is waer.

3. *Lib 2. de Bapt. cap 7.* Ick gheloove dat de ghewoonte van de ketters niet te herdoopen ghekomen is van de Apostolijcke *Traditie*, ghelijcker vele dinghen in haere brieven niet ghevonden en worden, noch oock in de Concilien van haere naekomelinghen, ende nochtans, om dat sy door de gheheele Kercke onderhouden worden, men ghelooft, dat sy van de Apostelen overghelevert, ende gherecommandeert zijn.

4. *Lib 5. de Bapt. cap. 23.* Vele dinghen zijnder, die van de alghemeene Kercke worden ghehouden, ende daerom seer wel ghelooft worden van de Apostelen gheboden te zijn, alhoewel men se niet beschreven en vindt.

5. *Lib 10. de Gen. ad lit. cap. 23.* De ghewoonte der Kercke van de kleyne kinders te doopen, en moet niet verworpen worden, ende en waer gheensins te ghelooven, indien het gheene Apostolijcke overleveringhe en was.

6. *Epist. 118. cap. 1. ad Januar.* Wy verstaen, dat 't ghene wy onderhouden als overghelevert, ende niet beschreven, wanneer het de gheheele werelt door wordt onderhouden, dat dit, ofte van de Apostelen selve, oft van de alghemeyne Concilien (welckers autoriteyt in de Kercke seer saligh is) ghestelt, ende gherecommandeert is: als te weten, het jaerlijcks vieren der Feest-daghen van het lijden onses Heeren, van sijne Verrijzenisse, Hemelvaert, ende van de komste des H. Gheests.

7. *Epist. 86. ad Casulan* In die dinghen, in de welke de Kercke niet sekens ghestelt heeft, moet de ghewoonte van het volck Godts, ofte de instellinghen van onse voor-ouders voor een wet ghehouden worden.

8. *Lib 4. de Bapt. cap 24.* Indien jemandt, aengaende het doopen der kleyne kinderen, vereyscht de autoriteyt van de H. Schrifture, alhoewel dat 't ghene de gheheele Kercke houdt, ende van de Concilien niet en is inghestelt, maer altijd onderhouden gheweest, seer wel ghelooft wordt, overghelevert te zijn door de autoriteyt der Apostelen, &c.

Du moet ghy my segghen / waer voor ghy dese
hoornaemste Leeraers der rechtsinnighe Kercke
houdt / aenghesien / dat sy / ghelyck als de Paulsen
doen /

teghen het gheopende Turckdom. 73
doen/ de Traditien aen-prijzen/ ende willen onderhou-
den hebben? hebben sy mede teghen Christum ghestre-
den?

Verhalven/ waer staet het gheschreben / dat de
Traditien, een ken-teecken zijn van den Anti-Christ?
kondt ghy my dit niet bewyzen/hoe besluyt ghy dan
hier uyt / dat den Paus den Westerschen Anti-Christ
is?

Ten lesten/ als ghy sult bewesen hebben / dat de
Traditien, die van de Pausen worden ghehouden / de
selve/ oft van den selven slaghe zijn/ met die van Ma-
homet, dan sullen wy eerst beghinnen te luysteren nae
de ghelijckenisse/ die daer is/ tusschen Mahomet, ende
de Pausen.

Predikant. Pag. 24.

Christus, ende de Apostelen bevelen ons over al het lesen
van Godes Woordt: maer den Paus verbiedt dit den ghe-
meenen luyden. Mahomet belanghende, heeft oock niet ghe-
wilt, dat den Alkoran in sijns moeders tale, ghelesen soude
worden.

Antwoorde.

¶ Is gheloghen dat Christus, ende sijne Apostelen
ons over al bevelen het lesen van Godes Woordt:
Ghy en zijt niet machtrigh een Schyftuer-plaetse by
te setten/ ofte ghy sult se wederlept/ sae te niete ghe-
daen vinden / in mijn Tractaet van't lesen vande Schrif-
ture, het welck niemant van utwe Rabbijnen, tot noch
roe heeft durven beantwoorden: Neemt ghy dan
dit werck aen / indien ghy u segghen wilt waerach-
tigh maecken/ dat Christus, ende sijne Apostelen over al
ghebieden het lesen van Godes Woordt.

Predikant.

In een dinghe heeft Mahomet sich noch beter ghethoont te
wesen, dan de hedendaeghsche Pausen, ende sijne aenhanghers

E 8

zijn:

zijn: want daer noch *Mahomet* loffelijck van de goddelijcke
schriften ghesproken heeft, daer spreken sy seer lebbigh, ende
schandelijck van de selve, alse die verghelijcken by eenen was-
sen-neuse, die op alle sijden gheboghen wordt.

Antwoorde.

Maer ghy armen bloedt als ghy zijt! wat wilt
ghy segghen / dat het schandelijck is / de Schrifture
by eenen wassen-neuse te verghelijcken / daer ghy
dupsent exempels van hebt in uwe eyghen landen?
daer zijn immers soo menighe Secten / daer uw'
landt van krefelt; draepen die niet de Schrifture / als
eenen wassen-neuse / eick in 't besonder / naer sijn ver-
nuft / ende sin? buyghen de Mennisten de Schrifture
niet op eenen anderen kant / in sommighe stucken /
dan de Ghereformeerde? ende wederom de Gherefor-
meerde, anders dan de Arminianen? ende de Arminianen
anders dan de Lutheranen? ende de Lutheranen anders
dan de Quakers? ende de Quakers, anders dan de Soci-
nianen? ende wat noch meer? Wat is hier dan mis-
sepdt / als men de Schrifture verghelijckt by eenen
wassen-neuse / diemen op alle sijden kan buyghen /
aenghesien / datmen dit by u siet voor de ooghe ghe-
schieden / niet alleen van stadt tot stadt / maer schier
van huys tot huys / sae ick soude bykans durven
segghen van persoon tot persoon?

Daer-en-boven / hebben de Arianen, in voozleden
tijden / niet de Schrifture soo ghedraept / dat sy den
Sone / aengaende sijn Godthejdt / vooz minder hiel-
den / als den Vader / om datter staet *Ioan. 14. 28.* Den
Vader is meerder dan ick?

Hebben de Eutyhianen niet soo de Schrifture ghe-
draept / dat sy gheene berrysenisse des vleeschs en
gheloofden / om datter staet *1. Cor. 15. 50.* Vleesch ende
bloedt en sullen het Rijke Godts niet besitten?

Hebben de Seleucianen niet de Schrifture gedraept /
als sy leerden / dat Christus op den dagh sijnder He-
melhaert / niet verder met sijn lichaem was op-ghes-
klommen / als tot de soune toe / om datter staet
Psal.

Pfal. 18. v. 6. In de sonne heeft hy sijn tabernakel ghestelt?

Hebben de Manichéén niet de *Schzifture* ghedzaept / als sy sepden / datmen de sonne moest aenbidden / om dat Christus seght *Ioan.* 8. v. 12. Ick ben het licht des wereldts ?

Hebben de Baervoet-loopers, niet de *Schzifture* gedzaept / als sy gheleert hebben / dat alle menschen moesten bloots voets gaen / niet om haer lichaem te kastijden / maer om datter staet *Exodi.* 3. v. 5. Ontbindt de schoenen van u we voeten ?

Heeft Origenes de *Schzifture* niet ghedzaept / wanneer hy gheleert heeft / dat de dupbelen ten jonghsten daghe sullen saligh worden / om datter staet *Ioan.* 16. v. 16. Een luttel tijds, ende ghy en sult my nu niet sien, ende wederom een luttel tijds, ende ghy sult my sien ?

Eyndelijck / isser wel opt ketter gheweest in de oude tijden / oft oock in de onse / die de *Schzifture* niet ghedzaept en heeft naer synen sin / ende inbeeldinghe? Waerom berispt ghy dan / de ghene die segghen / dat de *Schzifture* ghelijck eenen wassen-neuse is / die men kan buygghen op den eenen / ende op den anderen kant / aenghesien dat wy dit kunnen sien vooz de oogghen / ende tasten met de handen / te weten / dat de Ghereformeerde de *Schzifture* dzaepen naer haeren sin / de Lutheranen naer den haeren / de Arminianen naer den haeren / de Memisten naer den haeren / de Socinianen naer den haeren / de Protestanten naer den haeren / de Quakers naer den haeren / de Eutychianen naer den haeren / de Arianen naer den haeren / de Seleucianen naer den haeren / de Manichéén naer den haeren &c. ? Wel / goeden Godt ! is hier gheen materie genoegh / ende reden / om te segghen datmen de *Schzifture* kan buygghen op den eenen / ende op den anderen kant ? Jae / op soo veelderley manieren / alsser sinen / ende hoosden zyn in de wereldt ? Bewijst my nu eens / dat den Paus daerom den Anti-Christ is / om dat hy soo spreekt van de *Schzifture*.

Predikant.

Sy vergelijcken de Schrifture by doode letteren, ziel-
loose, ende stomme saken, papieren schrift, dooden inckt &c.

Antwoorde.

Dit is wederom gheloghen / dat de Pausen de
SCHRIFTURE vergelijcken by doode letteren &c.

Ick segghe / de SCHRIFTURE, want dese en bestaet
niet alleen in de letteren / oft woorden / oft in't pa-
pier / ofte gheschryft; maer namelijck in den sin / en-
de beteekeninghen der woorden: Nocht en heeft
Paus / oft eenighen anderen Catholijck / de Schrif-
ture soo ghenomen wesende / vergheleken by doode let-
teren &c. maer alleenlijck / wanneer sy ghenomen
wordt booz de uptwendighe letters, ende woorden,
sonder aen te sien den echtighen sin / ende betecke-
ninghen: Ende soo ghenomen wesende / seggh' ick
mede / dat sy niet anders en is / als doode letteren &c.

Ick thoone dat voor eerst, upt de reden: Het ghe-
ne dat de ziele / ende gheest is aen ons lichaem / dat
is / buyten twijffel / de beteekeninghe aen de wooz-
den / ende letters: Maer een lichaem sonder ziele is
doodt / soo is dan oock de letter doodt / sonder beteek-
eninghe: Wanneer dan de letters van de Schrif-
ture ghenomen worden / sonder beteekeninghen /
't en zijn niet anders als doode letters, ende wooz-
den.

Ten tweeden, wat seght ghy van den Camerlinck
van de Coninghinne der Mooren? Hy lag de Schrif-
ture / dat is / de woorden, maer hy en verstondtse
niet / moetmen niet segghen / dat de Schrifture / aen
hem / was een doode letter, aenghesien by den gheest
daer upt niet en kost haelen / die de Schrifture leven-
digh maect / ende stelt in haer volle wesen? Moet
ghy niet bekennen / dat de letters / ende woorden van
de Schrifture booz een kleyn kindt / diese maer spel-
len en kan / doode letters, ende woorden zijn?

Predi-

Predikant.

Sy vergelijcken de Schrifture by de schriften van *Livius*,
by de fabulen van *Æsopus*.

Antwoorde.

Dit is wederom onbeschaemdelijck gheloghen.

Predikant.

Den Cardinael *Hosius lib. 3. advers. Brentium fol. 148.* seght;
In eenen goetsalighen sin kan gheseydt worden, dat de Schrif-
ten soo veel ghelden, als de fabulen van *Æsopus*, indiensc ont-
bloot zijn van de autoriteyt der Kercke.

Antwoorde.

**Ick en hebbe dese woorden by *Hosius* niet konnen
vinden: doch daer en is gheene swarigheyt / laet
ongnemen / dat hy op dese wijze ghesproken hebbe.**

Ten eersten. **Stet ghy niet / dat het wat anders is
absolutelijck te segghen (soo ghy hier bozen ong-
toeschrijft) dat de Schrifture ghelijck is aen de fabulen
van *Æsopus*, ende wat anders / te segghen / datse aen
de selve ghelijck is / wanneer de autoriteyt der Kercke
daer niet by en komt? Stet ghy dit niet? Soo gaet dan
hy uwe Meesters / ende leert van haer / wat dat is /
absolute spreken / oft conditionate.**

Ten tweeden. **Ick segghe dat *Hosius* (indien dit by
hem te vinden is) niet anders ghesproken en heeft /
als ober 1300. jaren ghedaen heeft den *H. Augustinus*:
Hoozt desen grooten Ondt-vader byselijck spreken:**

1. *Lib. contra Fundam. Epist. cap. 5.* Ick en soude, seyd hy /
het Evangelie niet ghelooven, ten waer saken dat my be-
weeghe de autoriteyt van de Alghemeyne Kercke.

**Hoe kan *Augustinus* segghen / dat hy de Schrifture
niet en soude ghelooven / ten zy dat hy-se hout oft
vooz sabels / oft vooz twijfelachtigh / soo langh als
de**

Het gheopent Christendom
de authoriteyt van de Kercke daer niet by en komt
merckt dat Augustinus conditionatē spreekt

2. Op de selve plaetse seght Augustinus: Ick moet de handelinghen der Apostelen ghelooven, indien ick het Evangelie gheloove, want alle beyde worden sy gherecommandeert door de authoriteyt vande Catholijcke Kercke.

3. *Ibidem.* Indien ghy de authoriteyt vande Catholijcke Kercke te niete doet, ick en sal aen het Evangelie niet kunnen ghelooven, want dat heb ick gheloofd door de Kercke, ende daerom en sal't by my van gheender weerden zijn, al wat ghy uyt het Evangelie sult voortbrenghen.

4. Wy aenveerden soo vele boecken van het nieuwe, ende oude Testament, als ons de authoriteyt van de Catholijcke Kercke overlevert. *Serm. 191. de tempore.*

Seght ons eerst wat ghy hebt teghen desen H. Vader / eer ghy berispt het segghen vanden Cardinael Hofius.

Predikant. Pap. 25.

Onder de Paus ghesinden verghelijckt Bellarminus de HH. Schriften by den Alcoran van Mahomet, met dese woorden: *Lib. 4. de Verbo Dei cap. 4.* Schoon de Schrifture seght, dat de boecken der Propheten, ende Apostelen goddelijck zijn, soo sal ick't nochtans niet seker ghelooven, ten zy dat ick eerst gheloove, dat de Schrift, die dat seght, goddelijck is. Want oock in den Alcoran van Mahomet lesen wy doorgaens, dat den Alcoran selve van Godt uyt den hemel ghesonden is, ende nochtans en ghelooven wy dien niet.

Aantwoorde.

Desen treffelijcken / ende seerp-suintighen Cardinael / die ghy daer nae seght te wesen eenen twee-linghigen Papist, is soo verre boven uwe weerdigheden / ende verstandt verheven / dat ghy / noch alle uw ghelijcke / daer kunnen aengheraken / als met scheldinghen / ende mechanike termijnen.

Ick segghe dan / dat hy seer wel gheseydt / ende gheredent heeft: want ick braghe u: waerom dat ghy de H. Schrifture gheloost / moet ghy niet segghen

ghen

ghen niet Paulus *i. Theffal. 2. 13.* Om dat het is het woordt Godts, ende niet der menschen? Soo moet ghy dan eerst ghelooben / dat de Schrifte goddelijck is / eer ghy de selve aen-neemt. Verbolghens / moet ghy eerst ghelooben dat de Schrifte goddelijck is / eer ghy ghelooft dat de boecken der Propheten/ende Apostelen goddelijck zijn. Indten ghy my seght: De Schrifte seght het / dat sy goddelijck zijn. Ick antwoorde niet Bellarminus : den Alkoran seght oock dat hy goddelijck is. Nu moet ghy my segghen / wat meerder sekerhepdt dat ghy hebt van de Schrifte / dan van den Alkoran ? dat en kout ghy my niet bewijzen als upt de Schrifte self / soo moet ghy dan versekerert zijn / dat de Schrifte goddelijck is / eer ghy versekerert zijt / dat sy goddelijck is / 'twelck teghen sijn-selven strijdt. Want zijt ghy te bozen niet versekerert ? soo en kout ghy my dan upt Schrifte gheen meerder sekerhepdt thoonen / als upt den Alkoran. Zijt ghy dan versekerert dat-se goddelijck is / ende seght ghy dat ghy daerom op haer vast gaet / soo seght Bellarminus seer wel / dat hy niet seker gheloooben en kan / dat de Schriften der Propheten / ende Apostelen/goddelijck zijn/ten zy dat hy te bozen ghelooobe dat de Schrifte goddelijck is / want andersing en kan hy niet vaster op haer gaen / als op den Alkoran.

Predikant.

Seker Jesuyt, ghelijck het van een ander, *Hasenmyllerus* verhaelt worde, seyde eens tot sijne discipelen : Gheerne veel predicatien te hooren, ende gheern, en dickwils de H Schrifte te lesen, dat en is seker gheen teecken van een goet Catholijck, maer van een ketter, die haer met dese dinghen, ghelijck een aep met een note vermaken. Doch een oprecht Catholijck vermaeckt sich niet veel met predicatien, welke haestelijck, ghelijck den windt voor-by gaen, noch met het lesen der Schrifte, alsoo die een doode letter is, welcken hy niet en verstaet : maer sijn eenigh vermaeck is, vele missen te hooren, en dickwils te biechten, die, welke dese dinghen ver-

ver-

versuymt, ende veracht, sondicht swaerder, dan die in sijn gantsch leven, noyt een predicatie ghehoort, noch bijbel ghesien heeft.

Antwoorde.

En ghy/en Hasenmyllerus lieght alle beyde / dat gheswart wordt. Ghy/ uyt simpelhepdt/ om dat ghe de saken werpt op't papier soo-se ballen/ sonder de selve wel t'onder soecken; ende Hasenmyllerus lieght uyt moerwillighepdt. Ick moet u hier desen Hasenmyllerus gaen uyt-schilderen met de selve verwen / met de welcke hem over neghen en sestig saren uyt-ghebruyckt heeft onsen seer ghelcerden P. Jacobus Gretserus, in sijn *Historia Ordinis Iesuitici*, op dat de heele werelt/aen de beeren magh sien / wat hy booz een voghel gheweest zy / ende op wat personen dat ghy uwe praetjes sondeert. Ick en sal niet anders dan sijn leughenen aenwijsen/van de welcke hy van Gretserus, booz ontwedderlegghelycke redenen / ende gherupghenissen wordt overtuyght / de welcke men by den selven Gretserus kan naesien.

Hasenmyllerus seght 1. In sijn Voor-reden, dat onsen eersten Latijnschen Reghel seght: Dat onse Orden ingestelt is, om dat-se alle ketterijen, ende namelijck de Luther-sche soude rant bieden. 'T is gheloghen / onsen eersten Reghel en heeft gheene andere woorden / als dese: Het eynde deser Societeyt is, niet alleen de saligheydt, ende volmaecktheydt van sijn eyghen siel met de goddelijcke gratie te besorghen, maer met de selve, neerstelijck, te besorghen de saligheydt, ende volmaecktheydt van sijnen even naesten. Daer is't al.

2. Seght hy/ dat den H. Ignatius op't eynde van sijn leven door wroeghinghe van conscientie, sijn-selven vervloecht heeft. 'T is gheloghen. Niet een woordt hier van/by de Schryvers van sijn leven.

3. Sepdt hy/ dat de Jesuiten gheen Reghelen gheschreven en hebben, die haer eyghen zijn, maer dat sy haer toeghe-eyghent hebben de Reghelen vanden Cardinael Caraffa.

'T is

teghen het gheopende Turckdom. 81

'T is onbeschaemdelijck gheloghen/de gheheele wereldt siet contrarie vooz d'oogh.

4. Seght hy / dat onse eerste Paters te Roomen arm zijn gheweest sonder ghebreck, oodtmoedigh sonder versmadin ghen. 'T is gheloghen : hoe arm sy daer gheweest zijn / ende wat sy vooz Christo gheleden hebben / kannen sien by Ribadineira, ende Maffeus.

5. Seght hy / dat den Cardinael Guiccidonius niet be gheert heeft, dat soo een godloos, ende ulpsch soldaet, ghe lijk Ignatius was, een nieuw Orden soud' instellen. 'T is gheloghen / ter contrarien / desen Cardinael heeft gheseydt. Ick en probere de nieuwe Ordens niet, maer dese probere ick.

6. Seght hy / dat wy in onse Reghels/en Constitutien / de Societeit normen/de eerweerdighe, ende lof weerdighe Societeit der Jesuiten. 'T is gheloghen / ter contrarien / sy wordt daer ghenoeemt de minste So cieteit.

7. Seght hy / dat het ghebodt van de ghehoorsaemheydt alleenlijck is voor de Novicien. 'T is gheloghen/onse Re ghels strecken dit ghebodt upt tot allen van wat ampt/oft ouderdom sy mochten wesen.

8. Seght hy / dat onsen Pater Generael alle de secreten weer van den Paus, ende gheduerigh aen sijne sijde is. 'T is gheloghen.

9. Seght hy / dat Gregorius de Valentia soude gheseydt hebben, dat hy onder de Lutheranen niemant meer en vrees de, als Kemnitius. 'T is gheloghen : Want Gretserus ghetuyght / dat hy upt den mondt van Valentia ghe hoort heeft / dattet gheenen sechteren ketter en was als Kemnitius.

10. Seght hy / dat het de Priesters toestaet te lerten op de ghene die gheene Priesters en zijn, ende de selve van hare ghe breken te vetmaen. 'T is gheloghen. Ter contrarien / onsen Reghel heeft / dat niemant een ander sal berispen, als de ghene die hier toe last heeft van den Oversten.

11. Seght hy / dat de macht van de Recteurs in de Colle gien vry is, ende absolut. 'T is gheloghen / ter contra rien / sy hauchen allegaer vanden Provinciael, ende Generael, ende staen onder haer ghebedt.

F

12. Seght

12. Seght hy / dat de Jesuiten in Edelmans kleederen gaen tot de bruyloften, oft vergaderinghen der Princen, ende andere Groote, om alles te doorsnuffelen. **'Tis gheloghen.**

13. Seght hy / dat soo wie onse Reghels over-treedt, gheseydt wordt soo grootelijcks te sondighen, als oft hy teghen de gheboden Godts hadde ghesondight. **'Tis gheloghen. Ter contrarsten / onse Reghels en verbinden ons op gheene sonden / ten zy in die dingen / de welke sonde zijn / oock sonder de Reghels.**

14. Seght hy / dat, soo wanneer eenen Priester biechte hoort in de Kercke, altijd eenen broeder recht over hem staet, om te sien wat hy doet. **'Tis leughen. De heele wereldt kan contrarie ghetuyghen.**

15. Seght hy / dat wy gheen vrouwen en groeten, jae, dat wy haer houden voor schepselen, die van Godt zijn vervloect. **'Tis gheloghen.**

16. Seght hy / dat den Paus Paulus III. een godloos, een onrechtveerdigh, ende dertel mensch is gheweest. **'Tis gheloghen. Ter contrarsten / Onuphrius seght / dat hy een man is gheweest van groote deughden.**

17. Seght hy / dat wy voorgheven, dat onse Reghels de selve autoriteyt hebben, met de H. Schrifture. **'Tis gheloghen.**

18. Seght hy / dat de ghene bequaem worden ghevonist tot de Societeit, de welke niet godtvruchtigh en zijn, niet ghehoorsaem aen hare ouders, niet gheboren uyt een eerlijck, ende wettigh houwelijck, maer 'tgrauw van't volck zijn, onghehoorsame kinderen, lichtveerdigh, onghebonden. **Woster onbeschaemder leughen komen uyt den mondt van den vader der leughentale!**

19. Seght hy / dat den Paus aen de Jesuiten heeft oorlof ghegheven om hare ghetijden te lesen, niet uyt ghebodt, maer naer hare belieste. **'Tis gheloghen / want wy houden ons eben verbonden tot de ghetijden / als andere Priesters.**

20. Seght hy / dat wy onse Coadjuteurs houden voor wereldtsche menschen, om dat sy haer bekommeren met tijdelijcke saken. **'Tis opentlijck gheloghen / wy houden se voor weerdighe Religieusen.**

21. Seght

21. Seght hy / het gheldt dat men voor desen placht te gheven aen de Pastoors voor het biechten, wordt nu ghegheven aen de Jesuiten. **Wat eene grove leughen dit is / kunnen ghetuyghen soo menighe duysenden / die hy ons biechten.**

22. Seght hy / dat wy antwoorden vraghen van de beelden der Heylighen. ghelijck eertijs de Heydenen deden vande statuwen der duyvelen. **'Tis gheloghen.**

23. Seght hy / dat wy de wettrighe Magistraten verachten, en lasteren, en dat wy haer duyvels noemen, ende in den gheestelijken ban slaen, wanneer sy ons in eenighe sake wederstant doen. **'Tijn onbeschaemde leughens.**

24. Seght hy / dat wy aen niemant de deuren van onse Collegien openen, als aen de ghene die groote giften brenghen, als by exempel, stieren, goude, ende silvere vaten. **'Tis gheloghen.**

Hier mede sal't wel zyn / daer hebt ghy twee dozijnen schandelijcke / onbeschaemde / lastelijcke / grove leughens van utwen Hasenmullerus, wilt ghy er nochtichten dozijnen hebben van den selven slaggh / leest Jacobum Gretserum boven van my ghecreert / ende hy sal se u by-setten : en durft ghy naer al dit te voorszijn komen met soo eenen leughenaer : het praetse dan / dat ghy uyt hem verhaelt / is eben gheloghen / als alle de reste. Siet het wederleedt hy Gretserus. Gaet henen / en stelt ons wat anders vooz.

Predikant.

Wy moeten wegghen *Christi* bevel, en exempel, bereydt zyn om rekenschap te gheven van ons gheloove, aen een-ghelijck die-se eyscht. Maer den Paus wilt, dat de sijne haer simpelijck sullen te vreden houden, met een inghewickelt gheloove, door het welcke sy ghelooven, dat de Kercke ghelooft, ende de Kercke, dat sy ghelooven; sonder te kunnen segghen, wat oft sy, oft de Kercke ghelooven. Soo heeft *Mahomet* mede ghewilt.

Antwoorde.

Ghy liegt eben sterck als Hasenmyllerus : waer hebt ghy ghelesen / dat den Paus wilt / dat de sijne haer sonden te vreden houden met een inghewickelt gheloof : waer toe dienen dan de Catechisanten / die dymael ter weke aende jonckhepdt ghedaen worden / om haer t'onderwijfen van de stucken des gheloofs in't besonder : waer toe dient het tracteren der controersien mondelinghe op de preeck-stoelen / ende oock met schriften / booz de meerder-jarighe : is dit een tecken / dat den Paus bande sijne bereysche een inghewickelt gheloof / aenghesien dat / dooz sijnen last / ende minder / en meerder-jarighe onghelijckelijck beter dan de Ghereformeerde onderwesen worden in alle de stucken des Gheloofs in't besonder ?

Seght wy eens : zjn alle utwe broeders / ende susters in Christo, soo scherpsinnigh / ende verstandigh upt der naturen / dat sy datelijck batten / ende begripen / oft oock onthouden / al wat men haer leert : t'waer wonder / dat ghy lieden alleen / dit privilegie / ende boozdeel soudt hebben onder alle de naturen. Wat nu ghedaen met soo een mensch / die upt der naturen soo plomp is / oft soo kozt van memorie / dat hy niet batten / oft onthouden en kan / het ghene hem geleert wordt : aen soodanighe segghen wy / dat het ghenoech is / dat sy gheloooven / dat de Kercke gheloof / en dat sy daer op moghen vast gaen. Is dat nu te segghen / dat den Paus wilt / dat de sijne / in't ghemeyn / haer te vreden houden met een inghewickelt gheloof ?

Och ghy en hoeft niet veel te praten van een inghewickelt gheloof / want soodanigh een gheloof heeft het meeste deel van de utwe. Hoe menighmael hebbe ick nu op den tijdt van hter saren haer hoozen segghen / Dat mijnen Predikant hier waer, die soude dit , oft dat konnen antwoorden, ick en ben gheen Theologant, ick en heb niet ghestudeert, &c. Wat is dit te segghen ? is het niet duyfsentmael beter / ende gheruster / sich te beroepen

pen

teghen het gheopende Turckdom. 85
pen op de Kercke / dan op eenen Predikant / die self
altemet niet meer ghestudeert en heeft / ende eben
plomp van verstandt is / als de ghene / die hy moet
leeren ?

Predikant Pag. 26.

Deleere *Christi*, van Godt, is ghenoech bekend. Die be-
vecht den Roomschen Paus, niet alsoo, ghelijck of hy de Dry-
eenigheydt wegh nam, of den dienst die Gode toebehoort,
maer nochtans lijdt hy, dat hem van sijne Pan-lickers wordt
toegheschreven en Godts naem, en sijn ampt, en dienst, en
hem wordt meer eerbiedigheydt ghedaen, dan aen de ghecon-
sacreerde hostie, de welcke volghens haere leere, ende con-
scientie, haeren Godt is : alsoo hebben meer als seventhien-
duy sent, eenen sekeren *Mahometaen*, met naeme *Habemus*, er-
kent, ende aengher oepen, als eenen Godt.

Antwoorde.

Wat raecht den naem / Godt, hebbe hoben bewesen /
dat hy op vele plaetse van de Schrifture wordt ghe-
gheben / aen Rechters, Overicheden, en Magistraten, ja
aen de kinderen Godts in't ghemeen / soo David seght:
Ghy-lieden zijt Goden.

Wat aengaet het Ampt Godts / seght den H. Apostel
Paulus niet *Rom. 13. 1.* Dat alle ziele zy onderworpen aen de
machten over haer ghestelt, om dat daer gheen macht dan van
Godt is, ende de machten die daer zijn van Godt gheordon-
neert sijn? alsoo dat de ghene, die hem teghen de macht stelt,
de ordonnantie Godts wederstaet., ende de ghene diese we-
derstaen, sullen over haer selven een Oordeel haelen? Leest
nu hier benessens de bemerckinghen van uwen Bijbel
namelijck *Num 8.* daer sult ghy binden / dat de Overic-
heden inghestelt zijn onder het menschelick gheslachte, om
het selve in Godts plaetse te regeren, soo bedienem sy dan/
volghens Schrifstuer / ende uwe bemerckinghe / het
ampt Godts.

Seght den selven H. Apostel niet *Coloss. 3. 20.* dat de
knechten hare Meesters souden ghehoorszamen / niet
als

als de menschen dienende/ maer den Heere selve? soo bedienen dan alle Meesters het Ampt Godts, ofte des Heeren: wat ongherijmthepdt dan / indien men het selve seght van den Paus/ den welcken van de boornaemste Coninghen / ende Princen des wereldts / wordt herkent als het Hoofd van de Kercke/ende den Stadt-houder Christi hier op der aerden?

Wengaende den dienst die den Paus toegheschreven wordt / dat dit soude den dienst zijn / diemen Gode selve doet / dat is / noch eens / naer utwe ghewoonte / ghelozhen: oft meent ghy dat den Godts-dienst ghelegghen is in knielen / buyghen / ende andere soodantghe uptrierlycke teekenen van eerbiedinghe? soo moet ghy dan mede segghen / datmen de Coninghen Godts-dienst bewijst / wanneer men booz haer knielt / &c.

Ten lesten / dat ghy seght / datmen aen den Paus meerder eerbiedighepdt thoont / dan aen de gheconsacreerde Hostie / dat is wederom ghebeuvelt: want de eere diemen aen dese bewijst / blijft altydt Goddelijck volghens onse leere / en conscientie / de welke oertuyght zynde vande claere woorden der Schrifsture / ons gheuyght dat Godt daer self teghentwoordigh is: maer de eere diemen den Paus aendoet / blijft altydt menschelijck / al hoe-wel verhegender als de eere die men aen ander bewijst / om dat de eere moet meerder / of minder zijn / naer adbenant vande weerdighepdt des persoons / diemen eert.

Predikant.

Twee Sacramenten heeft *Christus* inghestelt in het nieuwe Testament. Doch hier stellen de Pausen, en *Mahomet* haer wederom teghen *Christus*: want den Paus sondicht in excès, en stelter seven, *Mahomet* verwerpt het een, ende het ander te ghelijck.

Antwoorde.

Maer soete man als ghy zijt / wie heeft u toch wijs ghe-

ghemaect / dat Christus niet meer als twee Sacramen-
ten heeft inghestelt in het newe Testament? is dit
een Principium nu soo vast ghestelt / ende onseplbaer
datter niemant in de werelt mach aen twyffelen &
soo neen? hoe hebt ghy dan dit soo stoutelyck ghes-
stelt op't papier / sonder eenighe preuben / daer ghy
wel kost weten / hoe bondelyck Bellarmius, ende ande-
re onse Godts-gheleerde gheprobeert hebben / datter
seben sijn? soo ja? wie heeft dit Principium soo vast
ghestelt? ghy-lieden? **Eplaeg!** ghy-lieden en waert
de Mannen niet / om soo een Principium vast te stel-
len teghen de alghemeyne Concilien, namelijk dat
van Florentien, Trenten, en andere. **Ick** segghe dan
met de selve / dat Christus, seven Sacramenten heeft
inghestelt / en dat de ghene / die der maer twee en be-
houden hebben / ghelyck de Ghereformeerde doen / te-
ghen Christum opentlyck stryden / 'ten is niet van
noode / dat ick dit hier bewijse; leest mijne Tractaten
van de Biechte, ende van't H. Olyffel, ende siet wat ghy
daer teghen hebt.

Predikant. Pag. 27.

Christus is op der aerden nedrigh gheweest, en af-keerich
van allen hooghmoet, en pracht; de eere, die de menschen
hem wilden aendoen, ontweeck, en weygherde hy: Als hem
de Joden eenen Koninck wilden maken, is hy ghevluicht,
seght den Paepschen Schrijver *Lyra*, op dat het Catholijck ghe-
loove niet toegheschreven soude moghen worden de men-
schelijke macht, ghelyck de Wet van *Mahomet*. Doch hoe
verre sijn van sijne voet-stappen af-gheweken, den Oostschen,
ende Westerschen *Ani-Christ?*

Antwoorde.

Van den hooghmoet der Pausen en wille ick niet
spreken / aenghesien dat het noch u / noch my toestaet
daer van te bonnissen / wy sullen dat bonnisse lae-
ten aen Godt / die de herten, ende nieren der menschen
doorliet.

Ick kome dan tot de nedrigheydt Christi: byten twyffel / Christus is op der aerden neygh gheweest / daerom seide hy oock *Matth. 11. v. 19.* Leert van my dat ick oodtmoedigh van herten ben. De vraghe is nu / of se nant niet en kan oodtmoedigh van herten zyn tuschen nywendighen pracht / ende rijkdommen: seght ghy dat sae? hoe konnt ghy dan de Pausen van hooghwoet, ter oorsaecke van haren uytwendighen pracht? seght ghy dat neen? hoe heeft David dan / soo oodtmoedigh van herten gheweest / dat hy seide aen Michol, dat hy sich noch meer soude verwerpen, daer hy nochtans al den pracht hadde / die eenighen Coninck soude connen hebben / of wenschen?

Ick bekenne dan / dat Christus is nedrygh gheweest: maer wat seght ghy van sijne treffelycke inkomste binnen de stadt van Jerusalem? *Matth. 21.* ende *Ioan. 12.* Hy sat op eene ezelinne, een heest eyghen aen Coninghen / ende Princen / op die / ofte boozgaende tijden: want soo staeter *Iudic. 5. v. 10.* Ghy-lieden die op witte ezellen rijdt. Hier door worden verstaen / seght uwen Bijbel *Num. 17.* Groote, ende aensienlijcke lieden: dat blyckt oock uyt *Iud. 10. v. 4.* ende *12. 14.* daer gheseyt wordt / dat de sonen der Dochteren Israels ghewoon waren te rijden op ezels.

Daer-en-boven heeft Christus laeten cleederen uytbreyden om daer op te sitten: een groote menschte ginck hem achter / en booz / sy spreyden tacken / en haere kleederen op den wegh / ende dat / seght uwen Bijbel *Num. 9.* tot een teecken van eere, diemen ghewoon was groote Heeren, ende Coninghen daer-mede te bewijfen.

Verhalben / riefen de schaeren: Hofanna den Sone van David, gheseghent is hy, die komt in den naem des Heeren, Hofanna, in de hooghste Hemelen.

Wat heeft Christus ghedaen? heeft hy dit gheweyghert / oft willen ontbluchten? ter contrarien / als de Phariseen, dit qualijck namen / heeft ghetuont dat dit al seer wel was / en heeft de Heydenen oock laten hy hem comen / om dat sy hem souden sien. Laet ons dan nu segghen met onsen Lyranus van u ghecleert:

teert:

reert: *Christus* is ghevlucht, als sy hem wilden Koninck maecken, op dat aen het Catholijck gheloove niet en soude toegheschreven worden de menschelijke macht, ghelijck aen de Wet van *Mahomet*: Maer laet ons segghen met uwen Bijbel, dat *Christus* heeft als een Conincklycke inkomste ghedaen binnen de Stadt van *Jerusalem*, en willen ghe-ert wesen/soo als men aen groote, ende aensienlijke lieden, ende Coninghen placht te doen: jae daer men eens leest/dat hy ghewepghert heeft Coninck te wesen/daer leest men op vericheyden plaetsen vande *Schryfture* / dat hy sijn selven booz Coninck heeft uyt-ghegeheven *Luc. 23. v. 4. Ioan. 18. v. 36. Matth. 27. v. 12.* Hy heeft de *Pharisēen* berispt/ om dat sy de lof-saugen r'zynder eere / vande kinders inden tempel ghesonghen/ wilde beletten &c. Dooz het vluchten, heeft hy gheleert/ dat men in sijnē *Religie* oodmoedigh moest zyn; dooz het aenveerden, heeft hy ghehoont de *Majesteit* van sijnē *Religie*: Nu hebbe ick u hoven behoont/ dat het seer wel samen staet oodmoedigh van herten te zyn / en saemen uyt-wendighen pracht te hebben: Soo en doet dan den *Paus* van *Roomen* nterteghen de nedrigheydt *Christi*, noch teghen d'oodmoedighheydt, indien hy / ofte in qualiteyt van *Roomschen Bisschop*, ofte van 'tHooft der *Kercke*, ende *Stadt-houder Christi*, (booz den welcken hy vande booz-naemste Coninghen/ ende *Princen* der werelt herkent word) ofte ten lesten in qualiteyt vanden gheenen die vande oude Coninghen / vereert is gheweest met wereldsche *Prinsdommen* / eenen uyt-wendighen pracht houdt.

Predikant.

Christi Coninckrijk en is niet vande werelt gheweest, hy en heeft niet ghewilt, dat sijnē *Discipelen* souden heerschen, hy heeft haer gheboden, de werelt onder sijn ghehoorsaemheydt te brenghen, niet met den mont des sweerts, maer met het sweert des monts: Maer den *Paus* sich eens aenghematicht hebbende de wereldsche macht, soo menichmael hy met sijnē vervloekinghen, en crachteloose blixemen niets

en heeft konnen te weghe brenghen, hy grijpt *Pauli* sweert aen, als *Petri* sleutelen niet ghenoech konnen verschrieken, *Mahomet*, ende de *Mahometanen* hebben d'opkomste, ende gheluckighe voort. ganck van hare regheringhe, haer sweert oock danck te weten.

Antwoorde.

Ik en weet niet/ of ghy hier wilt een Orateur spelen / ofte wel een Poët; want ghy stelt ons schoone verbloemde manieren van spreken voor / sonder eenighe reden/ of pzeube. Dat weet ik wel / dat ghy gheen goet Schrifturist en zijt: want indien ghy hier in wel erbaren waert/ ghy soudt moeten weten hebben / datmen oock in materie van de Religie wel mach doen met bedwanck, 'tghene men niet verkrighen en kan met saeghtmoedigheyt.

Voor eerst, hebt ghy die plaetse by den H. Lucas Cap. 14. daer een seker mensch, dat is/ Christus, of Godt, heeft opgherecht een maeltijd, dat is de Kercke, of de leere des Euangeliums; ende soo de ghenoodde tot de selbe niet komen en wilde/soo heeft de Heere gheseyt: Dwinghese in te komen. Hoe verstaet ghy dit? heeft Christus hier aen sijne dinaeren / onder dese ghelijckenisse gheen macht ghegheven/ om de ghene / die wederspannigh souden zijn/ aen haren roep / te dwinghen? Ghy sult my segghen met ulwen Bijbel, dat dit moet verstaen worden / van dwinghen met woorden, ende een ghedurigh aenhouden:

Maer / upt wat Schrifsture bewijst ghy my dat? ik weet wel / dat dit plaetse grijpt in de Heydenen, ende andere ongheloobighen; maer men spreekt hier van de ghene die metter daet waeren gheroepen: nu / dat het niet ghenoech en is dese te dwinghen met woorden, ende een gheduerigh aenhouden, blijktt upt den H. Apostel Paulus 1. Cor. 4. v. 21. ende 2. Cor. 10. v. 6. Daer hy seght / dat hy tot de weder-spannighe sal komen mee de Roede van straffe, ende haere onghhehoorsaemheydt wreken. Dit gheeft by wat anders te kennen / als bedwanck met woorden.

Ius

Indien ghy my seght dat Christus aen sijne Apostelen uptwendighe / of wereldtsche straffe verboden heeft: Ick en kan dat in de heele Schryfture niet binden.

Ick lese wel dat hy *Matth. 20. 25.* aen sijne Apostelen heeft ghezept / dat sy niet en moesten staen nae eere ghelijck Joannes, ende Jacobus daer deden / ende dat sy moesten oodmoedigh zijn / en onder malckanderen niet twisten / (ghelijck sy ghedaen hadden *Marci 9. 13.*) wie de eerste / oft de meeste onder haer was; maer dit en raecht gheene straffe, ten opsichte der weder-spanninghe / namelijk die eens zijn gheroepen ghetweest.

Ick lese oock *Matth. 26. 51.* dat Christus aen Petto gheseyt heeft / soo hy Malchus gheslaeghen hadde met 't sweert / dat hy zyn sweert soude in de see wederom steken / segghende / dat alle de ghene die het sweert nemen, door het sweert sullen vergaen. Maer dit en doet hier oock niet een hant te propooste / de wijle hier Christus enkel spreekt van doot-slaen ('twelck dooz het ghebodt Gods verboden is) ende niet van de straffe der Oberigheden.

Gae dat meer is / Petrus Martyr in *1. ad Cor. Cap. 5.* bekent dat de doot van Ananias, ende Saphira, gheschiedt dooz de kracht Petri: ende de verblindighe van den Cooveraer / Elymas, gheschiedt dooz de kracht Pauli, toebehoort aen de Kerckelijcke Roede der straffe: Ghy en kout my niet ontkennen / of dit waeren lichaemelijcke straffen ten opsichte der weder-spanninghe aen de Kercke / ofte het Euangelium: of nu dit gheschiedt sy dooz mirakel / of niet / en doet niet ter sake; 'tis ghenoech / dat Martyr bekent / ende seer wel / dat de lichaemelijcke straffe, een deel is van de Kerckelijcke Roede: wat hebt ghy dan in den Paus te berispen / als hy dese Roede in de handt neemt / soo nochtang / dat hy de selve uptvoert / niet dooz zijne eghen handen / maer dooz de handen der wereldtsche Rechteren / niet ten opsichte van die buyten zijn, dat is / Heydenen, ende andere ongheloobighen: (want Paulus seght. *1. Cor. 5. 12.* Wat hebbe ick die buyten sijn te oordeelen) maer ten opsichte van de ghene die eens
ghe-

gheroepen, ofte binnen sijn, en van dese seght Paulus: Oordeelt ghy-lieden niet die binnen zijn? van dese / sendt hy / dat hy tot haer sal komen met de Roede van straffe, ende haer onghheoorfarnheydt wreken, van dese hebben wy het exempel van Petrus, dat hy haer lichamelijck heeft ghestraft / of hy dit ghedaen heeft dooz mit rakel / of niet / daer en is niet aengelegghen: van dese ten lesten / seght Christus dat men se soude dwinghen.

Maer al dit / moet ghy my noch segghen / op wat voer / dat uwen Joannes Calvijn, binnen Geneven, lebedigh heeft doen verbranden / eenen sekeren Michael Servetus, alleen up die oorsaecke / dat hy de leere van Calvijn wederstont.

Predikant. Pag. 30.

Christus heeft ons belast verghevinghe der sonden te soecken in sijn bloedt: maer den Paus schrijft die oock toe aen andere wercken, insonderheyt aen aelmoessen, vasten, en Religieuse pelgrimagien; en gantschelijck de selve dinghen heeft *Mahomet* den sijnen gheboden, om verghevinghe van haere misdaden te bekomen.

Antwoorde.

Niemant van de Pausen / of Catholijcken / heeft opt ghetwijffelt / ofte gheleert dat de verghevinghe der sonden niet en moest toegheschreven worden aen het Bloedt Christi: want / ghelijck den H. Joannes seght / ende wy met hem: Het Bloedt *Christi*, reynight ons van alle sonden.

Ghy sult my vraegen / hoe schrijftmen van de boozesepde verghevinghe toe / aen de wercken?

Ick antwoorde: dit is eben / of ghy vraeghde: Hoe heeft Christus *Luc. 7. v. 47.* de verghevinghe der sonden toegheschreven aen de Liefde, ofte ghelijck ghy lieden wilt hebben in den Dordrechtschen Bijbel *Num. 48.* aen het Ghelooft van die hermaerde sonderse: want desen Bybel, seght / dat sy die weldaet vande verghevinghe der sonden, heeft ontfanghen door haer Ghelooft; laet het
soo

soo wesen/ al-hoe-wel dat Christus, de oorzaecke van dese verghebinghe / oock de Liefde stelt / segghende / haer worden vele sonden vergheven om dat sy veel lief ghehadt heeft. Zijn de Liefde, ende Gheloof by de Ghereformeerde gheen goede wercken? Wat vraeght ghy dan / hoemen de verghebinghe der sonden kan toeschryben aen de wercken / aenghesien dat de Schrif- ture de selve toeschryft / aen de Liefde, ende Gheloof, niet als aen teekenen, soo uwen Bybel seght/maer als aen oorsaken vande verghebinghe / dat blijkt klaer- lijk upt dese woorden. 1. Haer worden vele sonden vergheven, om dat, ofte want sy veel bemint heeft. Christus en spreekt niet vanden boozleden tijdt/ als of hy seyde/ dat sy haer te bozen vergheven waren / maer hy seght: Sy worden haer metter daet vergheven: wat oor- saecke? om dat, ofte/ want sy veel bemint heeft: dese woor- deken; / om dat, ofte / want, zijn die niet vande men- schen soo inghestelt / ende by allen ghebruyckelijck/ dat sy noodtsakelijck mede-bzenghen de oorsake, of reden, van't ghene booz-ghedaen is? soo seght hier dan Christus, dat de Liefde vande dese sonderse / niet een teecken, maer de oorsake is vande daedelycke verghe- binghe haerder sonden. 2. Wat wilt ghy klaerder als dese woorden; Uw' gheloof heeft u behouden? Ghe- loof dan/ ende Liefde samen ghenomen/ soo alsse Chri- stus hier neemt / sijn oorsake gheweest van de verghe- binghe der sonden; maer de Liefde, ende Gheloof buy- ten alle twyffel / sijn goede wercken / wat ongher- ynthepdt dan / datmen volghens de Schrif- ture/ de verghebinghe der sonden toeschryft aen de goede wercken?

Ten anderen / hoe heeft Daniel *Cap. 4. v. 27.* aen den Coninck Nabuchodonosor ghesepdt: Verlost uwe sonden door aelmoessen, indien de verghebinghe der sonden aen de aelmoessen niet en kan toegheschreben wor- den?

Doorders / hoe heeft den H. Joannes ghesepdt. *1. cap. 1. v. 8.* Indien wy onse sonden belijden, Godt is ghetrouw dat hy ons de selve vergheven sal? hadde hy niet te bozen gesepdt *v. 7.* dat het Bloedt Christi ons reynight van alle sonden?

hoe

hoe komt hy dan hier noch bereyffchen de belijdenisse der selver tot de verghebinghe?

Dit altemael sijn het gheen claere teeckenen / dat hoemel de verghebinghe der sonden moet toegheschreven worden / aen het Bloedt Christi, dies niet te ghenstaende oock kan / ende mach toegheschreven worden aen wercken, als sijn namentlijck de Liefde, het Gheloof, de aelmoessen, de Belijdenisse, &c.

De verghebinghe wordt toegheschreven aen't Bloedt, hoor soo veel dit den eersten oorspronck is van alle verghebinghe / sonder den welken niet eene sonde vergheben kan worden: Men de wercken, hoor soo veel sy alle haere kracht trecken upt het Bloedt Christi, sonder het welck / sy in't minste niet kunnen nuttich zyn: ende alsoo ghelijck in de Schysfure gheseydt wordt / dat Godt alleen goet is, *Matth. 19. 17.* dat is / soo utwen Bybel dit herklaert *Num. 19.* Een oorspronck van alle goet, 'twelck niet en beledt / datter noch vele andere dinghen kunnen / en moghen goet ghenaeemt worden: alsoo oock machmen by segghen / dat dooz het Bloedt Christi alleen, (als wesende den oorspronck van alle verghebinghe) de sonden vergheben worden / al-hoe-wel oock de selve toegheschreven wordt aen de wercken.

Maer al dit / en kan ick niet binden / dat dit is een merck-tecken van den Anti-Christ, de verghebinghe der sonden toe te sehzyben aen de wercken.

Hier mede is saemen beantwoozdt al't ghene ghy boozdets seght Littera G.

Predikant. Pag. 31.

Christus heeft aen sijne Kercke ghegheven sommighe tot *Apostelen*, en sommighe tot *Propheten*, en sommighe tot *Euangelisten*, en sommighe tot *Herders*, en *Leeraers*, ghelijck den Apostel spreeckt *Ephes 4. 11.* Doch hoe vele ghekapte munniken den Roomschen Paus daer heeft by-ghebrocht, weet niet soo seer de werelt, alse her wel ghevoelt: En dat oock soo de *Mahometanen* hare munniken hebben, die in strenghigheydt des levens den Paepschen gheensins en wijcken, sal hier naer van ons *Jy* orden aenghewesen.

Ant-

Antwoorde.

Te bozen wilde ghy den Orateur, of Poëet spelen/ en nu praet ghy hier puer als een kindt. Ghy hebt het immers machtig ghelaeden op onse Munniken; waerom ghevoelt de werelt datter soo veel Munniken zijn? wat is dat te segghen?

Immers sonder te bewijfen dat de Munniken beghost zijn ten tijde bande Apostelen / soo als Eusebius *lib. 2. Hist. C. 16.* ende Hieronymus *de viris illustr. in Philone.* Ende Augustinus *Serm. 2. de vita com. Cleric. apud Possid.* Ende Isidorus *lib. 2. de divin. offic. cap. 15.* Ende Cassianus *Collat. 18. C. 5.* ghetupghen.

Sonder oock te segghen hoe hooghlijck desen staet is gheprezen gheweest van den H. Basilius, Hieronymus, Augustinus, Nazianzenus, Chrysoftomus, Bernardus, ende andere meer / die ghy kont naesien by Bellarminus *de Monachis.*

Ick segghe dat ghy de plaetse van den H. Apostel / van u hier booz ghestelt / soudt moeten hebben ten vollen eteren / en dat ghy alsdan wel een ampt / oft plaetse soudt kunnen vinden hebben in de kercke / booz de Munniken.

Maer dat Paulus dan opghetelt heeft / Apostelen, Propheten, Leeraers, Euangelisten, soo voeghter hy noch by / Krachten, Gaven der ghesontmakinghen, Behulpsels, Regheringhen, menigherley taelen.

Ten anderen / en soude hier niet qualijck ghepast hebben / 'tghene den selven Apostel seght *1. Cor. 7.* Ick wilde wel, seydte hy / dat alle menschen waren, ghelijck als ick selve ben (dat is inden staet van onthoudinghe) maer een jegelijck heeft sijn eygen gave van Godt, den eenen sus, den anderen soo: Doch ick segghe den onghetrouwen, ende de weduwen, het is haer goet, indien sy blijven ghelijck als ick.

Vraeght ghy mi op wat plaetse de Munniken konnen ghestelt worden?

Ick antwoorde. Indien ghy wilt / steltse onder de Apostelen, booz soo veel sy haer ghelijck zijn in't verla-

berlaten van huys, broeders, susters, vader, moeder, vrouwen, kinderen, ackers &c. *Matth. 19. 29.*

Ofte wel / stelse onder die / de welke Paulus wenscht / dat sy aen hem ghelijck waeren.

Ofte stelse onder de Propheten, dat is / uytleggheers der Schrifure / want wat Basilius, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Magnus, Bernardus, ende menighe andere Monicken van onse tijden in dit stuck hebben gedaen / is aen de gheheele wereltdt bekenr.

Ofte indien ghy wilt / stelse onder de Behulpsels, dat is / die de Bisschoppen / ende andere Herders helpen in't ampt van predicken / ende andere Kerckelijcke diensten / daer sy toe worden ghestelt: Want ick en sie gheen reden / waerom / dat men / door de Behulpsels, alleen moet verstaen de ghene / die de armen helpen / soo vmen Bijbel seght *Num. 74.* aenghestien dat den H. Paulus, dit woordt dickwils ghebruyckten op sichte van de ghene / die hem helpen in het berheyden der Evangelische leere. Alsoo ghebruyckt hy dat / *Rom. 16. 3.* ten op sichte van Aquila ende Priscilla, ende *v. 9.* ten op sichte van Urbanus, ende *v. 21.* ten op sichte van Timotheus, ende *Philem. v. 24.* ten op sichte van Demas ende Lucas, ende *Philip. 2. 25.* ten op sichte van Epaphroditus, ende *Coloff. 4.* ten op sichte van Aristarchus, Justus, ende *Philip 4. v. 3.* ten op sichte van Clemens, ende andere die hem gheholpen hadden in't Evangelie &c. Van de welke men niet sekerlyck segghen kan / dat sy aflegader zyn Herders gheweest / 'tis waer'chijnelijck dat neer / maer dat sy Medehelpers waeren van de Herders. Wat dunckt u / is dese plaerse niet bequaem booz onse Monicken? Den Paus dan / en heeft niet ghedaen / in het bevestighen der Religiense Ordens / het welck sryde teghen de woorden Pauli. Veel min / moet hier uyt besloten worden / dat hy / om dese reden / den Anti-Christ zy.

Woorders / de ghelijckenisse / die ghy stelt tusschen de Pausen / ende Mahometanen. om dat sy alle beyden Monicken hebben / is eben oft ick de Ghereformeerde mede hy de Mahometanen vergheloeck / om dat hy alle beyde Predicanten / oft Leeraers te binden zyn.

Predi-

Predikant.

Christus heeft oock in eene bekende tale de heylighe dinghen verricht, ende sulcks heeft hy ons oock, door sijne Apostelen belast te doen. Doch den Paus wilt alle dinghen in het Latijn, een tale die het ghemeen volck niet en verstaet, verhandelt hebben: Ende alsoo blateren oock de *Mahometanen* in de Arabische tale haren *Alkoran*, uyt welckers 't duyfste deel sy niet en verstaen.

Antwoorde.

Wijst my de plaetse aen / daer *Christus* aen sijne Apostelen belast heeft / de heylighe dinghen te verrichten in eene bekende tale / ende verboden / dat sy dit niet en souden doen / in eene onbekende.

Daer-en-boven wijst my de plaetse vande *Schrijfture* aen / daer gheseydt wordt / dat het een merckteeken van den Anti-Christ is / de heylighe saecken in eene onbekende tael te verrichten.

Predikant.

Den *Cardinael Perron* willende het ghebruyck van een bekende tale in't verrichten van de oeffeninghen des Godtsdiensts, ende oversettinghe der H. *Schrijfture*, bevechten, brenghet niet alleen by het exempel der Joden, ende daer nae de versen der *Saliaren*, maer oock het exempel der Turcken, ende *Persianen*, hy mochter niet en hebben by ghevoeght, dat de *Tooveraers* barbarische, ende onverstaenlike woorden by hare besweeringhen ghebruycken. Ende soo in dit verschil den duyvel, die de Heydenen verleydt, ende de Turcken verblindt heeft, voor richter ghenomen wordt, soo isser gheen Godts-dienst, ofte *Evangelium* meer van nooden.

Antwoorde.

Waer uyt betwijft ghy my / dat den dupbel / de Turcken, ende Heydenen, in dit stuck verleydt, ofte verblindt

blindt heeft / aenghesien dat den Cardinael du Perron thoont dat dit niet alleen de ghewoonte is van alle de Griekische Christene Kercken / maer oock van de oude Joodsche Synagoghe: heeft Godt dan oock de Joden verblindt, ende verleydt?

¶ Lust wy hier uyt te schryuen den discours van den voorszeyden Cardinael / op datmen magh sien / dat het soo ongherijmt niet en is / ghelijck ghy hier vooz-ghheet / den Godts dienst in eene onbekende tael te verrichten. Hoort dan de woorden van desen treffelijcken man / want ick en ghelooue niet / dat ghy hem opt hebt ghelesen / oft inghesien.

Het is, seyd hy / eenen grooten troost voor de Roomsche Kercke, dat dese beschuldighen van een onbekende tale te gebruycken, haer niet alleen ghemeyn is, met de hedendaeghsche Griekische Kercke, de welcke, hoewel door vele Provincien uyt-gebreuydt, niet eene nochtans van de selve isser, daer den Godts dienst ghedaen wordt in eene bekende tale, ende die van't volck kan verstaen worden: maer dit is haer oock ghemeyn met andere Kercken, als te weten van *yriens*, van *Mooren-landt*, van *Armenien*, van *Egypten*: in welke allegaer den Godts dienst wordt ghedaen in eene tale die niet ghemeen is: **Dit behoont hy datelijck van elke Kercke su't besonder.** Daer naer seyd hy: Dese beschuldighen en is niet alleen ghemeyn met alle de Christelijcke Kercken, maer oock met de Synagogen der Joden, de welke in haeren dienst ghebruycken d'Hebreeuwse tale, die nergens ghemeen is, ende en wordt noch van de vrouwen verstaen, noch van de kleyne kinderen, maer alleen van die, de welke de selve, door studie, leeren: Jae die beschuldighen is oock ghemeen met de Synagogen der oude Joden: want *Theodoreus* 2. 60. in *Genes.* ghetuyght, dat de Hebreeuwse tale, t'sijner tijde nergens ghemeen was: ende wy weten dat ten tijde onses Heeren *Iesu Christi*, ende sinder Apostelen, de Hebreeuwse tale, in de welke den dienst des Tempels, ende der Synagogen ghedaen wierdt, niet ghemeen was, noch verstaen wierdt van't ghemeyn volck, het welck alleen ervaren was in de Syriaeckse tale, die soo verschillende was van de Hebreeuwse, dat d'ene de ander niet en verstont: **Want als Rapsaces voor de verlossinghe, uyt *Babylonien*, *Ierusalem***
quara

quam beleggheren, ende wilde parlementeren met de principaelste der stadt: sy baden, dat hy haer wilde aenspreken in't Syriaecks, ende niet in de Joodsche tale, om dat het volck niet en soude verstaen.

Om dit noch meer te bevestighen / stelt hy vooz noch dyp oft vier verschepde exempel / gherocken uyt de Schryfure: als oock de ghetuyghentisse van Eusebius lib. 3. *Demonst. Evang. cap. 7.* segghende / dat de Apostelen gheene andere tale en verstaonden als de Syriaecksche: hier op seght dan Du Perron aldus: Nochtans onsen Heere, ende sijne Apostelen, en hebben noyt swarigheydt ghemaect om teghenwoordigh te zijn in den dienst der Joden, alhoewel hy ghedaen wierdt in eene tale die aen't volck onbekent was, sy en hebben oock noyt het ghebruyck der selver, oft veroordeelt, oft bestrafft, noch oock de faute hier in aenghemerckt. Maer wat seggh' ick, dat dese beschuldighinghe aen ons ghemeyn is met alle de Kercken, ende Synagogen des wereldts? ick moest segghen, dat sy ons ghemeyn is met alle Religien, soo ware, als valsche, die zijn ende oyt gheweest zijn soo langh als de werelt ghestaen heeft: want om niet te spreken van de Turcken, ende Persianen, de welke haren dienst doen in de Arabische tale, die niet gemeen is aen't slecht volck der Turcken, ende Persianen; schrijft *Quintilianus* niet, dat de *versen der Saliaren*, in de welke begrepen was den dienst van de Roomsche Republijcke, selfs van de Priesters niet verstaen wierdt, 't en zy met groote moeyte? ... Waer uyt blijktt, dat het is eene natuerlijke nootsakeelijckheydt, op gheleydt door de conditie der menschelijke saken, dat den dienst van alle Religie, die eenigh dueren ghehadt heeft, ghedaen worde in eene tale, die onbekent zy aen't volck. Want ghelijck de veranderlijckheydt der menschelijcker dinghen mede-brenghet, dat de talen van tijdt tot tijdt veranderen; ende dat de talen die ghemeen waren, op 't eynde van vele eeuwen laten ghemeen te zijn: Ende ter contrarien, dat de stantvastigheydt, majesteit, ende weerdigheydt der goddelijcker saken, ende het respect datmen haer schuldigh is, vereyscht datter niets verandert en worde, op dat de veranderinghe van d'eene tale in de andere, ende d'alteratie van d'eene letter, ofte syllabe niet by-brenghe eenigh vooroordeel aen de saken van de Religie, behalven de eerbiedinghe

van de oudtheydt, de welcke verloren wordt door de vernieuwinghe: Soo is't nootakenijck, dat aen alle Religie die langh dueren heeft, ghelijck de Christelijcke Religie is, aen de welcke den fondateur heeft beloofd een eeuwich dueren, dese conditie overkome met den tijdt, datse ghecelebreers, ende gheoeffent worde in eene tale die niet ghemeen, noch verstandelijck is aen het slecht volck, 't en zy door studie. Ende daerom, indien men de Roomsche Kercke beschuldight, dat sy in den Christelijcken dienst inghevoert heeft eene vreemde tale, 't is eene sake die sy beantwoorden moet voor haer particulier: maer indien men haer beschuldight, dat sy die tale behouden heeft, in de welcke de oude Roomsche Kercke haren dienst heeft ghedaen, ende in de welcke de Apostelen, ende haerder discipelen, die de Kerke van den Westen soo in *Afriken*, als *Europa* ghefondeert hebben, desen dienst hebben inghestelt, 't is een sake die aen de Roomsche Kercke ghemeen is, ende met de Joodtsche Kercke, (met de welcke onsen Heere, ende de Apostelen ghemeenschap hadden) ende met alle de andere Kercken des werelts, soo ware als valsche, eyndelijck met alle soorten van Religien.

Siet ghy noch niet wat den Cardinael hier wilt proberem? Siet ghy niet / dat hy dit stuck wilt bewijfen upt de algheemeene toestemminghe / ende over-een-komste van alle Religien der werelt? ende dat dit ghelijck als van de nature selve / oft van de noot-sakelijckheydt vereyscht wordt? Indien ghy't niet en siet / soo moet ghy dan blindt zyn: Indien ghy't siet / soo gact dan hy de gheleerde / die sonder passie zyn / ende vraeght haer / of het niet een seer bondigh argument is / 't welck ghetrocken wordt upt de algheemeene toestemminghe / ende over-een-komste van alle natten? ende stelt dan eens wat beter utwe penne te werck / als ghy tot noch toe ghedaen hebt / om d'argumenten van soo eenen kloecken Heldt / als den Cardinael du Perron is gheweest / te wederleggghen; oft indien ghy utwe schouderg te swack kent / gheest het last over aen jemandt die't beter kan.

Predikant, Pag. 32.

Kortelijck ghelijck het *Mahometifdom* is samen ghestelt uyt alderhande oude ketterijen, alsoo is oock het *Pausdom* samen ghelapt van eenighe stuckjes ghehaelt uyt de oude ketterijen. 'T is een behanghsel vol dwalinghen, ende een kleedt aen het welck een-jeder ketterije haer stuckjen ghenaeft heeft. Het Heydendom, ende Jodendom heeft oock het hare toeghedacn. Die dit voor de ooghe begheert bevesticht te sien, hebben te lesen, 't ghene hier van gheschreven hebben, de hoogh-gheleerde mannen *Sullivanus*, nae hem *Molinaus*, ende *Rivetus*.

Antwoorde.

Och wat soere praetjes zijn dit / om het slecht volckse te houden in hare verblintheydt / ende eenen gheslaghen haer te verwecken teghen de Roomsche Kercke ! Waer't saken / dat ghy ghelesen hadt myn Tractaet, 't welck ick hebbe up-ghegheben teghen Petrus Cabeljau Predikant tot Leyden, het welck ick den naem gheve van Aenmerckingen, daer soudt ghy dese hoogh-gheleerde mannen in dit stuck soo wederlept vinden / dat ick sonder vermerelijckheydt seggen magh / dat niemandt van alle uwre gheleerste mannen / die ghy noch hebt / machtigh en is myne teghen-bewijsen / ick en segghe niet om verre stooten / maer seifs oock niet te verkrencken : ofte wel / indien ghy meent / dat ghy / ofte jemandt van de uwre / de macht heeft / dat sy dan de saecke eens op-nemen, want ick segghe / ende bewijse het / dat het openlijck gheloghen is / dat de Roomsche Kercke een oude ketterije alleen / soude op-gheraep hebben : Ter contrarien / ick overtugge in dat selve Tractaet, de Ghereformeerde, met klare wozden / ende redenen / dat sy in dit stuck plichtigh zijn / ende dat het een druppel waters soo ghelijck niet en is aen het ander / als de leere der Ghereformeerde ghelijck is aen die van de oude ketteren : Is het niet soo ? waerom en isser niemant

op den tijdt van twee jaeren (t' sedert dat mijn boeck
uytghetomen is) ghebonden gheweest / die dit we-
derlept heeft / ende my van valschejdt overtuyghet ?

Predikant. Pag. 33.

De *Mahometanen* segghen , dat de moeder van *Mahomes* ,
hem sonder smerten ghebaert heeft, dit seggen oock de *Paus* :
ghesinden van de *Maghet Maria*.

Antwoorde.

Soudt ghy wel durben segghen / dat de *Alderhep-
ligste Maghet Maria* met smerten ghebaert heeft ?
Soo jae ? thoont my maer dat staet in *Schrijsuze*.
Soo neen ? wat komt ghy van ons hier over beris-
pen ? berispt eerst de oude *Leeraers* van de rechtsin-
nighe *Kercke* / die het selve gheleert hebben met
ons.

1. Den H. *Gregorius Nazianzenus Hom. 13. in Cant.*
Christus. sejdt hy / is uyt de *Maghet* ter wereldt ghekomen,
sonder smerten.

2. Den H. *Joannes Chrystostomus Hom. 49. in Genes.*
sejght : En siet op de smerten van't houwelijck niet, wanneer
de maniere der gheboorte meerder is, dan sy pleeght te wesen
in't houwelijck.

3. Den H. *Petrus Chrysologus Serm. 59* Wie en sal niet
gheloooven, dat het goddelijck is, wanneer, de ghene die ghe-
baert heeft, niets heeft ghevoelt, dat menschelijck is.

4. Den H. *Gregorius Magnus in Psal. 4.* Ghelijck *Maria*,
Maecht wesende, *Christum* ghebaert heeft, alsoo baert de
Kercke onse Moeder, de sonen *Godts*, *sonder smerte*.

5. Den H. *Bernardus Serm. 4. in Vigil. Nativ.* Het ontfan-
ghen is gheweest sonder beschaemtheydt, *het baeren sonder
smerte*.

Men spreke ick niet van alle de andere *Oudt-
vaders* / de welcke teghen *Helvidium*, ende andere ou-
de *Ketters* / bewijfen / dat de *H. Maghet* in't baeren
is ongheschonden ghebleven &c.

Wat seght ghy nu ? dat de *Maghet* met smerten ge-
baert

baert

reghen het gheopende Turckdom. 103
baert heeft? ghy en hebt noch Schysure/ noch Out-
baders/ die ghy ons kondt booz-stellen/ om dit te be-
wijsen: Wy segghen/ dat sy sonder smerten ghebaert
heeft/ ende hebben tot ons boozdeel 't gheboelen van
de oude Kercke / wie heester van ons beyden nu
meerder ghelyck?

Predikant. Pag. 34.

De Mahometanen segghen, dat in de gheboorte van *Maho-
met*, alle thronen, ende gherichts-stoelen zijn ter neder ghe-
vallen, om ghelijck als aen hem plaetse te gheven: Dat met
sijn gheboorte, de groote onvruchtbaerheydt der aerde, ende
aller dinghen, ende oock der menschen is op ghehouden: Dat
alle de Afgoden haer doen ter neder gheboghen hebben: Dat
Lucifer, weghen de vrees, is wegh-ghevlucht: Dat hem in
sijne gheboorte onverwacht zijn by-geweest wonder schoo-
ne vroe-vrouwen: Dat de voghelen zijn toe-ghevloghen
met hyacinthe becken, schijnende van 't Oosten, tot het We-
sten toe. Door dien gheest, zijn de ghene ghedreven ghe-
weest, de welke versiert hebben, dat dierghelijcke mirake-
len souden zijn gheschiedt gheweest ontrent de nederighe
gheboorte onses Saligmakers; als dat *Ioseph*, ter wijlen hy
was uyt ghegaen om een vroe-vrouwe te soecken, den hemel
soude hebben sien stil staen: Dat de voghels in 't midden van
't vliegghen haer onbeweeghlyck souden ghehouden hebben:
Dat de bocken met haer mondt over het water hanghende,
niet ghedroncken souden hebben: Dat des vroe-vrouws
handt, nae het baren ghekomen zijnde, soude ghebrandt heb-
ben, ende datse door het aenraken van het kleyn kindeken,
soude ghenesen zijn.

Antwoorde.

Wie zijn dese gheweest/ de welke dese fabels ghe-
dicht hebben? zijn het Pausen gheweest / ofte niet?
Soo neen? hoe komt dit dan hier te propooste / om
te thoonen dat den Paus den Anti-Christ is? Soo sae?
bzenghtse booz den dagh: Of zijn het eenighe an-
dere besondere Schryvers gheweest? Soo sae? soo
seg:

104 Het'gheopent Christendom
segghen wy met u / dat het fabel-dichters gheweest
zijn ; ofte thoont ons / dat dese verhalen van de Pausen /
oft van de Kercke / als waerachtigh zijn gheap-
probéert gheweest.

Predikant.

'T is den droom van *Vincentius*, dat *Christi* lichaem, als het
uyt sijns moeders lichaem quam, gheschienen sou hebben ge-
lijk de son alse op-gaet ; ende dat die helderheydt den nacht,
door de gantsche werelt, soude verlicht hebben, als oft het
sou middagh gheweest hebben : Ende wat weet ick van dier-
ghelycke verdichte fabelen meer, die den duyvel tot gheen
ander oogh. merck den superstiteusen menschen heeft inghe-
blasen, dan om de nederigheydt van de gheboorte *Christi*, en-
de vernietinghe desselvs, die noodigh was tot onse verlossin-
ghe, te verduysteren : Ende nochtans, worden dese droomer-
ijen aenghenomen als soo vele waerheden, ende sekere ghe-
schiedenissen van den Roomschen.

Antwoorde.

Dat is opentlijck / ende onbeschaemdelijck ghelo-
ghen / dat wy dese verhaelen aen-nemen booz waerhe-
den, ende sekere gheschiedenissen : Wie zijn die in't be-
sonder / die dit ghedaen hebben ? noemtse ; wijsst up
haere schriften aen : Breyght de algheemeene appo-
batie te boozschijn : Hier mede niet ghenoech / noemt
de Pausen (want hier moet het namelijk op aen-
komen) die soodanighe verhalen / met haere autho-
riteyt / hebben bebestight als waerheden , ende sekere
gheschiedenissen.

Verhalen / niemandt en kan loochenen datter
wonderlijke dinghen gheschiedt zijn in de gheboor-
te *Christi*, oock bekest aen de Sybillen , alhoewel niet
uptghebzuickt in de Schrifture.

Ten anderen / wie en sal hier niet upt-lachen /
wanneer ghy booz een reden hier booz-stelt / de ne-
derigheydt van de gheboorte *Christi*, ende vernietinghe des-
selvs ? Wat seght ghy dan van het licht / dat upt den
hemel

hemel

hemel verschenen is ober de berders/ als Christus gebozen wyerde? wat/ van de musijcke/ ofte ghesangh/ die eene menighe van Engheleu hebben ghemaect in de locht? wat/ van het kinnen der berders tot den skal? wat/ van de sterre/ die eerst in den Oosten/ daer naer in Palestina verschenen is? wat/ van de komste der Wijzen? wat/ van haere aenbiddinghe in den skal? staet dit wel samen/ met de nederigheyt van de gheboorte Christi, ende vernietinghe desselvs?

Predikant. Pag. 35.

De Papisten zijn oock ghewoon, om dit hier oock in't voorby-gaen te segghen, met even dierghelijcke *Mahomettaensche* versieringhe van sotte fabelen, hare ghenaemde Heylighen, als *Dominicus*, *Franciscus* &c. soo in achttinghe, ende aensien te brenghen: van de Franciscanen is een boeck versiert, ende gheschreven, met het welck, indien ghy *Mahomets Alkoran* verghelijckt, soo sult ghy den *Alkoran* verre heyligher, dan dat oordeelen, schoon het in de meeste dinghen, den *Alkoran* seer ghelijck is. Want, indien ghy haer ghelooft, *Franciscus* sal in gheen choor der Heylighen gevonden worden, maer boven alle throonen, heerschappijen, ende machten. Oock dit durven sy selve van hare predick-stoelen verkondighen: want sy segghen, dat jemandt van Godt begheerde, dat hem ghehoont mocht worden, op wat plaetse *Franciscus* in den hemel ghehouden wierdt: Dat dese in een verreckinghe der sinnen ghekomen is, ende om-ghevoert door alle de ghewesten, ende chooren van den hemel, doch dat nochtans nergens den ghewenschten *Franciscus* verscheen. Dat hy eyndelijck tot den Cirkel der Goddelijckheyt ghekomen is, daer *Christus* sat aen de rechte handt des Vaders, ende dat hy daer versocht, dat hem *Franciscus* ghehoont mocht worden: Dat doe *Christus* van sijnen throon op-ghestaen is, dat hy de mantel van sijn borst op-ghe daen heeft, ende wegh gheschoven, ende dat hy ghehoont heeft de wonde van sijne sijde, uyt de welke aenstonts *Franciscus* te voorschijn quam. Foey! grouwelen, ende verdichte fabelen.

Antwoorde.

Al soetsens / men moet datelijck soo niet npt-roepen / eer de sake onder socht is : laet ons eens de omstandigheden van dit verhael overweghen.

Ick braghe hoorz eerst: Of dit heeft konnen gheschieden / oft niet? Soo ja? wat weet ghy dan dat het niet gheschiedt en is / oft dat het een fabel is? Soo neen? ick thoone dat het heeft konnen gheschieden.

Ten eersten, daer soude iemandt ghekomen zijn / in een vertreckinghe der sinnen, dat en is niet onmogelijck / want dat is aen Paulo gheschiedt als hy opgetrocken wierdt in't Paradijs / dat is oock doozgaens gheschiedt aen de Propheeten / ende aen Joannes in't boeck Apocalypsis.

Ten tweeden. Hy soude omghevoert gheweest zijn door alle de ghewesten ende chooren des hemels. Dit kan mede wel gheschieden / want 'tis soo dickwils ghebeurt aen Joannes, ende Daniel.

Ten derden. Hy soude ghekomen zijn tot voor den thron Godts. Dit en is niet onmogelijck / want dat is mede aen Joannes, ende Daniel dickwils ghebeurt.

Ten vierden. Hy sagh Christus litten aen de rechte handt sijns Vaders. Dit is een stuck van ons gheloof / dat hy daer sit.

Ten vijften. Hy sagh hem op staen. Dit kan oock al wesen / want Stephanus heeft hem oock staende ghesien.

Ten seiden. Hy sagh / dat Christus een mantel aen hadde. Hier en is niet ongherijnt / want den H. Joannes heeft hem *Apoc. 1. 13.* gekleedt ghesien met een langh kleedt tot de voeten.

Ten sevensten. Hy thoonde de wonde van sijne sijde. Dit heeft hy mede ghedaen aen den H. Thomas, ende de andere Apostelen / naer sijne Berrijfentisse.

Tot noch toe dan / en is niet eene van alle dese omstandigheden / die niet en heeft konnen gheschieden; soo en is niet tot noch toe / noch reden / noch fundament

dament om te segghen/ dat het metter daedt niet geschiedt en is.

De swarighepdt is allcen / dat Franciscus soude te boorschijn ghekomen zijn/ uyt de sijde *Christi*. Hier op seggh' ick / dat dit juist niet en moet gheschiedt zijn nprwendelijck / ofte lichamelijcker wijze / maer de wijle dit altemael gheschiedt is in eene vertreckinghe der sinnen, soo en zijn het niet anders gheweest als enckele inbeeldinghen des Gheests/ van Gadt/ ofte Christus veroorsaect/ om door ghelijckenissen/ ofte andersins te verthoonen de liefde / die hy droegh tot Franciscus.

Wat roept ghy dan hier ober soo grouwelijck up/ aenghesien dat alles / sonder grouwel/ ende onghe-rijmthepdt metter daedt heeft konnen gheschieden/ jae metter daedt aen andere gheschiedt is/ ende ghy niet machtigh en zijt te bewijzen / dat het niet gheschiedt en is.

Maer al dit/ seggh' ick/ dat wy dit niet aen-nemen booz soo rene vaste waerheydt, ende seker gheschiednisse, ofte wy konnen ons houden in't midden / latende de sake in haer gheheel sonder de selve toe te stemmen/ ofte te loochenen.

Predikant, Pag. 36.

Wonderlijke zijn de rasernijen, diese van *S. Ioris, Christoffel* (die haer leeraren selve bekennen, dat noyt zijn gheweest in de wereltd) *Catharina*, ende andere ghenaeemde Heylighen verkondighen in hare tempelen, ende lesen in haere boecken.

Antwoorde.

'T is gheloghen/ dat onse leeracrs bekennen/ dat dese Heylighen noyt gheweest en zijn in de wereltd/ van welcke leughen ick den Professor van Breda, D. Ludovicum Renesse, schier ober dyp saeren/ soo over-ruyght hebbe in mijn Grondigh Bericht, dat hy tot noch toe sijn selven niet en heeft konnen verschoonen. Doet het booz hem/ indien ghy kondt.

Predi.

Predikant.

Dat oock de steenen aen *Beda* gheantwoordt, ende tot hem gheseght soude hebben, *Amen*, vinden wy in haere boecken.

Antwoorde.

Ende wy binden in de *Schryfture* / dat Godt oock van steenen kan maken kinderen *Abrahams*. *Matth. 3.9.* Wy binden daer oock / dat hy de sprake heeft ghegheben aen een ezeltine: waerom is het een meer onmoghelijk aen Godt / als het ander? is't niet onmoghelijk? hoe bewijst ghy my dan / dat het metter daedt niet gheschiedt is?

Predikant.

Om te thoonen hoe de Maeght *Maria*, de *Dominicanen* besorghet, verhalense datse bewaert worden, onder den rock van de Maeght.

Antwoorde.

Dat is te segghen onder haeren mantel, ende dit soude eens maer verthoont gheweest zyn: bewijst my dat dit een sabel is.

Predikant.

Hoe *Franciscus*, ende *Dominicus* meermael met den duyvel hebben ghevochten, wordt van haer met al omstandigheydt beschreven.

Antwoorde.

Dat Christus van den duyvel / ende bebochten / ende wegh-gheboert is gheweest / lesen wy in de *Schryfture*: Wy lesen daer oock *Eph. 6. 12.* dat wy eenen strijde hebben teghen de gheweldt-hebbers der wereldt, teghen de gheeste,

teghen het gheopende Turckdom. 109
gheestelijke boosheden in de lucht, dat is / teghen de
duyvelen, soo utwen Bijbel dat verklaert *Num 24. 25. &c.*
oft dit nu lichamelijcker / oft gheestelijcker wijse ge-
schieft is / ten opsichte van den H. Dominicus, ende
Franciscus, daer en is niet en ongherijmt.

Predikant.

Dierghelijcke duysent duyvelsche, ende Mahometaensche
fabelen verhalen sy.

Antwoorde.

Indien men u / ende utwys ghelijcke ghelooben
moest / daer en waere by de Catholijcken niet een
woozdt gheloofbaer / doch / Godt lof / dat ghy liden
met utwe straet-redenen / scheldinghen / ende laste-
ringhen soo verre ghekomen zyt / ende soo menigh-
mael van de onse obertuyghen van grove leughenen /
dat u niemant meer / in't ghene ghy de Catholij-
cken heet lieghen / gheloofen gheeft.

Hier mede schepd' ick af van dit Deel / ende kome
tot het tweede.

HET